

Çevrimiçi Genel Sözlüklerde Tanım*

Definition in Online General Dictionaries

Erdoğan BOZ**

Öz

Türk sözlükbilimi literatürü, ağırlıklı olarak basılı sözlükler üzerine yazılmış yazılardan oluşmaktadır (Bk. Türk Sözlükbilimi Derlemi: <http://tsd.ogu.edu.tr/>). Elektronik sözlüklere ilişkin yazılar ise -yine aynı derleme göre- 2000'li yılların hemen başında yayımlanmaya başlamıştır. Bu bildiriye konu olan "tanım" ile ilgili yazıların neredeyse tamamı basılı sözlüklerle ilgilidir.

Türkiye'de çevrimiçi genel sözlük olarak bilinen belli başlı sözlüklerin hepsi (Güncel Türkçe Sözlük, Kubbealtı Lügati, Ötüken Türkçe Sözlük, Dil Derneği Türkçe Sözlük) basılı sözlüklerin elektronik ortama aktarılmış biçiminden ibarettir. Dolayısıyla Türkçede orijinal çevrimiçi genel bir sözlükten bahsedilmesi mümkün değildir. Ancak eldeki bu sözlüklerin çevrimiçi genel sözlük olarak önemli bir ihtiyacı karşıladıklarını belirtmek gerekir.

Yukarıda verdiğimiz bilgiler ışığında, Türkçe çevrimiçi genel sözlüklerin yapısal olarak önemli bir fark olmaksızın basılı sözlüklerin benzeri olduğu söylenebilir. Bu durumda Türkçe çevrimiçi genel sözlüklerde "tanım" konusuna ilişkin olarak uygulamadan -mevcut çevrimiçi sözlükler- hareketle söylenebilecek ifadeler, basılı sözlükler ile özdeş sayılabilir.

Bu bildiriye, İngilizce çevrimiçi genel sözlük uygulamalarından (Cambridge, Oxford, Collins, Macmillan, Merriam-Webster, Longman) yola çıkılarak Türkçe çevrimiçi genel sözlüklerdeki "tanım"ı oluşturan belli başlı bileşenlerin tespiti yapıp sözlüklerdeki çoklu ortam uygulamaları karşılaştırmalı olarak verilmeye çalışılacaktır.

Bildiriye izlenecek yöntemi şöyle özetlemek mümkündür: Çevrimiçi genel sözlüklerde "tanım"ı oluşturan temel bileşenlerden "tanımlanan" yani maddebaşı ile "tanımlayan" madde içeriği matematikteki tek bilinmeyenli denkleme benzetilebilir. Burada yapılacak olan, eşitliğin "bilinmeyen" tarafını "bilinen" taraf ile açıklamaktır. Bilinmeyi yani örtük olanı, sözlüğün hedef kitlesi ve amacına uygun olarak ama en önemlisi sözlüğün yapısal karakterinin (e-sözlük) bütün imkânlarını kullanarak açıklamaya çalışılmaktadır.

Basılı sözlük ile e-sözlük arasındaki doku farkı, basılı sözlükte imkânsız olan birçok şeyi imkânlı hâle getirmiştir. En başta, basılı sözlüklerde karşımıza çıkan tanımları yapılacak maddebaşları için kısıtlı yer sorunu tamamen ortadan kalkmıştır. Buna bağlı olarak sözlük kullanıcısının kod çözme yanında özellikle kodlama için ihtiyaç duyduğu uygulamaya dönük zengin malzemeyi sağlamada e-sözlükler öne çıkmıştır. Bunun yanında e-sözlükler, tanımlamada dilsel malzeme dışında çoklu ortam uygulamaları (çizim, fotoğraf, resim, video, emoji vd.) sunarak tanımları pekiştirici özellikleriyle kullanıcı ihtiyaçlarını büyük oranda karşılayarak kullanıcı dostu sözlükler olmaktadır.

Anahtar kelimeler: Tanım, Çevrimiçi sözlük, Genel sözlük, Basılı sözlük

*Bu yazı, 17-19 Eylül 2018 tarihinde IV. Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu'nda sunulan sözlü bildirinin yeniden düzenlenmiş hâlidir.

**Sorumlu yazar/Corresponding author:

Erdoğan Boz (Prof. Dr.),
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü, Eskişehir, İstanbul, Türkiye
E-posta: dr.erdoganboz@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2883-4221

Başvuru/Submitted: 17.06.2019

Kabul/Accepted: 14.08.2019

Atıf/Citation: Boz, E. (2020). Çevrimiçi genel sözlüklerde tanım. *Dilbilim Dergisi - Journal of Linguistics*, 34, 1-14.

<https://doi.org/10.26650/jol.2020.001>

ABSTRACT

Turkish lexicography literature mainly consists of writings on printed dictionaries. In this article, we will try to determine the main components of definition in Turkish online general dictionaries by using English online general dictionary applications (Cambridge, Oxford, Collins, Macmillan, Merriam-Webster, Longman) and by comparing the multimedia applications in dictionaries.

The texture difference between the printed dictionary and the e-dictionary has made many things possible which were not possible in the printed dictionary. First of all, the problem of limited space for the items to be defined in the printed dictionaries has completely disappeared. In addition to this, the dictionary user has a greater advantage in decoding e-dictionaries in order to provide the application-rich material needed for coding. Moreover, e-dictionaries are user-friendly because they provide multi-media applications (drawing, photography, image, video, emoji, etc.) in addition to linguistic material in definition, thus meeting the needs of the users with the many extra features which provide greater enrichment and reinforcement.

Keywords: Definition, Online dictionary, General dictionary, Printed dictionary

1. Tanım Nedir?**1.1. Tanımın Tanımı**

“Tanım”ın tanımından önce Bergholtz’ın “sözlük” tanımıyla konuma başlamak istiyorum. Bu tanım, yazı boyunca bize rehber olacaktır.

Metin alımlama, metin üretimi veya çevirisiyle ilgili bir yardıma ihtiyaç duyulduğunda ya da sadece bir sözcük veya sözcük dizisi hakkında bilgi alınmak istendiğinde başvurulabilen, özgün konular veya dil öğeleriyle ilgili sözlük maddelerini ve muhtemelen birçok harici metni de içeren sözlükbilimsel başvuru çalışmasıdır (2013:18-19).

Bu yazının asıl konusu “tanımın tanımı” olmamakla birlikte “tanım nedir?”i öğrenmek için en başta, dilbilimi dışındaki belli başlı alanların tanımlamalarını bilmek, ikinci olarak dilbilimi içinde kalan sözlükbilimi ve sözcükbilimi alanlarının bu konudaki literatürüne hâkim olmak gerekir. Sözlükbilimsel tanım için ise sözlükbilimi alanında ortaya atılmış çeşitli tanım tür ve yöntemlerinden haberdar olarak gerekir. Dolayısıyla sözlükbilimsel bir tanımı, bir tümceye/sözceye sığdırmak neredeyse imkânsızdır.¹

1.2. Tanımın Sözlük Yapısı İçindeki Yeri

Tanım, sözlükleri oluşturan yapı dizgesi içinde son birimde yer alır, bu yapılar sırayla şöyledir; **bütün yapı** (megastructure) → **bütüncül yapı** (macrostructure) → **parçacıl yapı** (microstructure, entry structure) → **ıçyapı** (mesostructure) → **anlam ile ilgili bilgiler** (comment on meaning). Anlam ile ilgili bilgiler ise **tanım** (definition), **kökenbilgisi** (etymology) ve **kullanım etiketi** (usage label) gibi ana bileşenlerinden oluşmaktadır (Hartmann ve James; 2002:30; Aslan, 2014).

1.3. Tanımın Bileşenleri

Yukarıda da değindiğimiz üzere tanım, sözlüğün *anlam ile ilgili bilgiler* yapısının

1 Tanım konusunda geniş bilgi için bk. (Gökter Gençer, 2018).

bileşenlerinden biridir. Buna karşılık hem *anlam ile ilgili bilgiler* hem de *biçim ile ilgili bilgiler* yapısında bulunan tanım dışındaki her bir bileşenin tanımın bileşenleri olup olmadığı tartışmalı bir konudur. Bu bileşenlerden her biri “**dilbilgisel bilgi** (grammatical information), **sözcük türü bilgisi** (part of speech), **sesletim bilgisi** (pronunciation), **köken bilgisi** (etymology), **kullanım etiketi** (usage label), **örnek** (example), **çapraz gönderim** (cross-reference structure)” tanımlamanın olmazsa olmazıdır. Bu durumda *parçacıl yapıyı* oluşturan iki bileşenden biri olan **maddebaşı** (headword) dışındaki *içyapımın* bütün bileşenleri (anlam ve biçim) tanımla ilgilidir ve tanımın bileşenleri sayılabilir.

1.4. Tanım: Tek Bilinmeyenli Denklem

“Tanım”ı tek bilinmeyenli bir denkleme benzetirsek eşitliğin her iki tarafını da “tanım”a dâhil etmek gerekir. Buna göre “tanım”ı oluşturan temel bileşenler; “tanımlanan” yani maddebaşı ile “tanımlayan” yani madde içeriğidir. Burada yapılan iş, eşitliğin “bilinmeyen” tarafını “bilinen” taraf ile açıklamaktır. Diğer bir deyişle bilinmeyi yani örtük olanı, sözlüğün hedef kitlesi ve amacına uygun olarak ama en önemlisi sözlüğün yapısal karakterinin (Ör. e-sözlük) bütün imkânlarını kullanarak açıklamaya çalışmaktır.

2. Basılı Sözlüklerden Derlem Tabanlı Çevrimiçi E-Sözlüklere²

2.1. Basılı Sözlük Uygulamaları Bitti, Kuramın Son Nefesleri

Basılı sözlüklerin giderek hayatımızdan çıktığını hemen herkes kendi tecrübesinden biliyor. Bugün sözlükle en çok içli dışlı olan alan akademisyenleri ve genel sözlük kullanıcıları, günlük uygulamalarında e-sözlüklerden yararlanmaktalar. Elektronik ortama aktarılamamış kimi uzmanlık alan sözlükleri dışında belli başlı sözlükler e-sözlük olarak kullanıcı hizmetine sunulmuş durumdadır. Dolayısıyla sözlükbilimi kuramcıları ve uygulamacılarının istikameti artık e-sözlükler olmaktadır.

2.2. E-sözlük Uygulamaları Sözlük Kuramının Önünde

Türkiye’de yaklaşık yirmi yıldır, Batı’da ise daha uzun zamandan beri sözlük uygulamaları e-sözlük üzerinedir. Buna bağlı olarak sözlükbilimi kuramı üzerine yazılıp çizilenler de e-sözlükler kapsamındadır. Burada şunu belirtmek gerekir ki e-sözlük uygulamaları, kuramsal çalışmaların çok önündedir. Bilindiği üzere sözlükbilimi alanında kuram ve uygulama sürekli birbirinin önünü açmakta, kimi zaman kuram kimi zaman da uygulama buna öncülük etmektedir.

Bilgisayar destekli uygulamalı bir dilbilim alanı olan sözlükbilimi, bilgisayar alanındaki gelişmelere bağlı olarak uygulamada zaman zaman kuramın önüne geçip kurama alan açmaktadır. Kuram ise yüzlerce uygulamadan yararlanarak e-sözlük alanının yasalarını çıkarmaktadır.

2 Bu yazı boyunca “e-sözlük ve çevrimiçi sözlük” terimleri *derlem tabanlı çevrimiçi elektronik sözlük* anlamında kullanılacaktır.

3. Basılı Sözlüklerde “Tanım” a Dair Kimi Sorunlar Ve Çevrimiçi Sözlüklerin Getirdiği Çözümler

Nielsen’e göre (2011) çevrimiçi sözlükler, sözlükbilimcilere (uygulamacılara) sözlük tanımlarında seçenekler sunar. Tanımlamalarda daha esnek ve dinamik bir yaklaşım sağlar. Elektronik ortam, dilbilim (dilsel tanım) ile hiç ilgisi olmayan seçenek ve pratik çözümler önerir.

Şimdi basılı sözlüklerdeki kimi sorunlara ancak çevrimiçi sözlüklerin kolayca çözebildiği bu sorunlara ve e-sözlüklerin tanımlamalarda sağladığı kimi imkânlarla temas edeceğiz.

3.1. Kısıtlı Yer Sorunu

Basılı sözlüklerin en büyük sorunu, kapasitelerinin giderek artması, buna bağlı olarak ortaya çıkan mali sorunlar ve sözlüklerin taşınabilir ve kullanılabilir olmaktan çıkmalarıdır. Dillerin sözvarlığı genişleyip genel sözlüklere giren madde sayısının artması yanında sözlük maddelerinin içeriğinin genişlemesi, sözlüklerde sayfa sayısını artırmaktadır. Bu da beraberinde sözlüğün maliyetini artırmakta ayrıca sözlükleri pratik olarak (ele alma, sayfalar arasında madde bulma vs.) kullanılabilir olmaktan çıkarmaktadır.

Çevrimiçi sözlükler bu iki sorunu da kökünden çözmüştür. Elektronik ortamda ne yer sorunu vardır ne de kullanıcının işini zorlaştırıcı diğer sorunlar. Böylece tanımlamalarda herhangi bir kısıtlamaya gitmeye gerek kalmamış ve sözlük hazırlayıcısına büyük kolaylık sağlanmıştır.

3.2. Kod Çözme ve Kodlama

Girişte “sözlük tanımı”nda temas ettiğimiz üzere genel sözlükler “*Metin alımlama ve metin üretimi*” bir diğer ifadeyle kod çözme ve kodlama işini yaparlar. Nesi’ye göre sözlükler bir dili anlamak veya yeni kelimeler öğrenmek amacıyla kullanılsa da sözlük kullanımı genel olarak algısal ve üretimsel olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma; algısal yazma ortamında okuma, algısal konuşma ortamında dinleme, üretimsel yazma ortamında yazma, üretimsel konuşma ortamında konuşma şeklindedir. Geleneksel tek dilli genel sözlükler, ana dilindeki kişilerin algısına yönelik bir yapıya sahiptir (2013:67).

Nesi, tek dilli genel sözlüklerin daha çok algısal işlevli olduğunu söylese de bu sözlüklerin çok geniş bir kullanıcı kitlesi olduğu ortada. Dolayısıyla genel sözlüklerin belli bir oranda üretimsel bir işlevinin olması kaçınılmazdır.

Atkins ve Rundell’a göre sözlük kullanıcısı bir şeyler yazmak veya söylemek istediğinde kafasında bulunan anlamı kodlamak ister, bu doğal, uygun ve etkili bir yoldur. Kodlama, hakkında çok az şey bilinen edilgen bir sözcüğün etkin hâle getirilmesidir (2008:407).

3.2.1. Örneklendirme (exemplification)

Örneklendirme, sözlüklerde çok anlamlı maddebaşlarının temel anlam dışında kalan bütün yan anlamlarının tanımlamasında kullanılır. Genel sözlük kullanıcısına kod çözmede çok anlamlı maddebaşlarında ör. gel- eyleminin on beşinci anlamını tam olarak verebilmek

için örneklendirme gerekir. Ancak uygulamaya bakıldığında bütün yan anlamlar için örnek tümceler verilmediğini görüyoruz. Bunun birkaç sebebi olabilir; birincisi yer sıkıntısı, ikincisi uygun örnek bulma güçlüğü ve son olarak ilke sorunudur.

Derlem tabanlı e-sözlükler bütün bu sorunları kökünden halletmekte, kullanıcıya bütün yan anlamlar için uygun örnekler verebilmektedir.

Genel sözlük kullanıcıları sözlüklere çoğunlukla kod çözme için başvururken küçümsenmeyecek sayıda kullanıcı da kodlama için bu işi yapmaktadır. Sözlüklerde maddebaşının içinde bulunduğu çok sayıda örnek tümce bulunması kodlayıcılar için çok yararlıdır.

Collins Dictionary’de (Co.D.) “tiger” maddebaşında “örnek tümceler” sekmesinde gazetelerden otomatik olarak seçilmiş güncel onlarca örnek tümce bulunmaktadır. Cambridge Dictionary’de (Ca.D.) ise aynı maddebaşında her bir anlam için “örnekler” başlığında birkaç örnek tümce verildiği gibi “Edebiyattan örnekler” başlığında birçok örnek tümce sıralanmıştır. Merriam-Webster Dictionary’de (MWD) maddebaşının içinde geçtiği tümceler sezgisel olarak verildiği gibi Web’den taranarak seçilmiş tümceler de bulunmaktadır. Macmillan Dictionary’de (MD) “play” maddebaşında her bir anlamın altında birkaç örnek tümce verilmiştir. Oxford Dictionary’de (OD) “play” maddebaşında her bir anlamın altında örnek iki tümce verildiği gibi “daha fazla örnek” sekmesi konmuş, buradan birçok örnek tümceye ulaşılabilir. Longman Dictionary’de (LD) “play” maddebaşında her bir anlamın altında örnek birkaç tümce verilmiş ve bu tümceler seslendirilmiştir. Bundan başka “Derlemeden Örnek Tümceler” başlığında ise yine birçok tümce sıralanmıştır.

3.2.2. Eşdizimlilik (collocation)

Sert’e göre (2018) “Derlem araştırmalarında, *düğüm sözcüğün* (node word) içinde bulunduğu birliktelikleri konu alan *eşdizimlilik* (collocation) incelemeleri, bir sözcüğün bir başka sözcükle yan yana geliş ilkelerinin hem anlam hem de *biçim* (form) açısından incelenmesine olanak sağlamıştır... Sözcüklerin bağlamları içerisinde, temel anlamlarından farklı anlamlar kazandığı açıktır. Leech, yedi anlam türünü incelediği çalışmasında, eşdizimsel anlama (collocative meaning) bu açıdan yer vermiştir... Eşdizimlilik genel olarak, iki temel yaklaşıma dayandırılmaktadır: Sıklık temelli yaklaşım (frequency-based approach), Firth’e ve İngiliz dilbilim geleneğine aittir. Bu yaklaşıma göre sözcüklerin birlikte kullanım sıklığı, eşdizimliliğe sahip olup olmadığını belirlemede temel ölçüttür. Ayrıca, birlikte sık kullanılan sözcükler zaman içerisinde birbirini çağrıştıran bir konuma gelmiştir. Melcuk’un öncülerinden olduğu anlam temelli yaklaşım (significance oriented approach) ise sözcüklerin sıklığına değil, dilbilgisel ve sözdizimsel bir yapıda gerçekleşen sözcük birlikteliklerinin anlam boyutuna odaklanmaktadır.”

Co.D.’de “lemon” maddebaşında “İlgili terimler” başlığında birleşik sözler verilmiştir ancak bunlar eşdizimlilik listeleri değildir. Ca.D.’de yine aynı maddebaşında “Thesaurus” başlığında “eşanlamlı ve ilişkili sözcükler” listesi verilmiştir.³ LD’de “play” maddebaşında

3 <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/lemon>

“Eşdizimlilik” başlığında “eylemler, sıfat/ad+ play, genel hatalar” verilmiştir.

Şimdi Türkçe çevrimiçi genel bir sözlükte eşdizimlilik için örnek bir uygulama adına Türkçe Ulusal Derlemin’den (TUD) seçtiğimiz bir ad (sevinç) ve bir eylem (otur-) olan örnek sözcüklerin eşdizimliliği⁴ aşağıya çıkartılmıştır.

Sevinç – Eşdizimlilik Verileri

*Anlamlılığını önceleyen log-likelihood eşdizimlilik analiz yöntemine göre, sözcükbirimleştirilerek / özel isim-soy isimler elenerek sıralanmıştır:

n+1 yönelimli eşdizimlilikler

sevinç çılgılığı
sevinç içinde
sevinç gözyaşı
sevinç gösterisi
sevinç yarat-
sevinç kapla-
sevinç dalgası
sevinç dolu
sevinç kaynağı
sevinç duy-

1-n yönelimli eşdizimlilikler

bir sevinç
büyük sevinç
camiada sevinç (yarattı, var, vs.)
çocuklar sevinç (içinde, çılgınlıkları, vs.)
*örnek sayısı az ve gittikçe sıklık düşüyor

Otur- – Eşdizimlilik Verileri

*Anlamlılığını önceleyen log-likelihood eşdizimlilik analiz yöntemine göre, yalnızca eylem türündeki sözcükler sıralanmıştır.

1-n yönelimli eşdizimlilikler

1. masaya otur-
2. koltuğa otur-
3. evde otur-
4. yerine otur-
5. üzerine otur-

4 ['ten alınmıştır.](https://www.tnc.org.tr/tr/ Örnekler (v. 3))

6. yanına otur-
7. masada otur-
8. koltukta otur-
9. yere otur-
10. masasına otur-
11. sofraya otur-
12. başına otur-
13. sandalyeye otur-
14. üstüne otur-
15. karşısına otur-
16. yanında otur-
17. rayına otur-
18. karşılıklı otur-
19. zemine otur-
20. kenarına otur-

* $n+1$ yönelimli eşdizimliliklerde otur- sözcüğü eylemsi türünde kullanılmaktadır.

3.2.3. Uyumluluk dizisi (concordance line)

Sert'e göre (2018) "Eşdizimlilik incelemeleriyle birlikte, sözcüklerin *uyumluluk dizileri* (concordance line) aracılığıyla *derin yapı*daki (deep structure) anlam ve kullanım özelliklerine ulaşmayı amaçlayan anlam ezgisi, alanın *deneysellik* (experimentality) ve *sezgiselliği* (intuitivism) bir arada bulunduran diğer inceleme sahası olmuştur... Dünyadaki ve ülkemizdeki derlemler, genel olarak düğüm sözcüğün sol ve sağından en az 5 sözcüklük bir uyumluluk dizisi sunmaktadır ve Stewart, 5-6 sözcüklük uyumluluk dizisi incelemesinin anlam ezgisini tespit etmede çoğu zaman yeterli olduğunu belirtmektedir."

Şimdi Türkçe çevrimiçi genel bir sözlükte uyumluluk dizisi için örnek bir uygulama adına TUD'dan seçtiğimiz bir ad (sevinç) ve bir eylem (otur-) olan örnek sözcüklerin uyumluluk dizileri⁵ aşağıya çıkartılmıştır.

5 <https://www.tnc.org.tr/tr/Örnekler> (v. 3)'ten alınmıştır.

Sevinç – Uyumluluk Dizileri 5-5 Pencere Aralığı / Arama yılı 1989-2013 / TUD V. 3

Tür	Künye	Sol	-5;5	Sağ
	W-SE20C0A-0238-1596	"selam", "yaşama "yaşama dair bir	sevinç	izi" izi" – ki bu
	W-TA16B4A-0342-1188	Şükran'ım bıraktığım gibi. Görmeliydin bir	sevinç,	bir neşe. Çok şımarttı valla
	W-HG37C3A-0598-904	şöyle dursun, bundan sonsuz bir	sevinç	duyuyorum. Zeliha Berksoy Bir "Grande
	W-JA16B2A-1738-1773	şunu. 2. MAHKÜM (Hiç eksilmeyen	sevinç	ve neşesiyle) Tamam hocam, hemen
	W-GA16B1A-0732-81	şunu oradan. Yemesin benim yemeğimi."	Sevinç	Hanım Topi'ye darıldı "Ne ayıp
	W-SJ22C4A-0847-694	şu oluyor "Hasret"siz "Hasret"siz ve	"sevinç"siz	"sevinç"siz somurtkan bir hayat... Bu
	W-EA16B1A-0096-588	Şimdilik sevinçler sığintıdır dünyamızda Her	sevinç	yakalanır bir sevinç korsanına Sevinç
	W-IA15B3A-0555-942	şimdi. Çocukluğunun dağları çiçekliydi, ağaçliydi,	sevinç	verirdi. Şimdi özlem, sığınak, kaçış
	W-HA15B1A-1723-1787	Şimdi labirentler arasında Arada bir	sevinç	sarsan bir sevdâ tutkusu İlkyaz
	W-IA16B3A-0871-646	şimdi geleceğim gibi içimi bir	sevinç	kaplıyor. Gevşiyorum. Leyla Hanımın telaşlı
Tür	Künye	Sol	-5;5	Sağ

Otur- – Uyumluluk Dizileri 5-5 Pencere Aralığı / Arama yılı 1989-2013 / TUD V. 3

Tür	Künye	Sol	-5;5	Sağ
	W-FA16B2A-0578-1130	şırmamın, kaç çattıklarında da aldırman,	otururum	köşeciğime. Gelen giden müşterilerine de
	W-RA15B4A-0542-2294	şüphe yoktu. Onların karşı karşıya	oturdıkları	dikkatini çekti... O sırada Tasa,
	W-IA16B3A-0474-1973	Şöyle bir baktım Önlere sayılırım,	oturma	sorumun olmayacak. İster misiniz o
	S-BEABXO-0012-749	Şöyle çekelim Ender. Otur Yeşim,	otur.	
	W-MA15B1A-1726-574	şâir-i sencide-edâ Cümleyle saygılar olsun	otur	uslu yerine EVİN KÜÇÜK TANRILARI
	S-BEABXO-0319-587	şu... şu... <gülme> Bi de	oturuyorum	ben saatlerce araştırıyorum, en az
	S-BEABXO-0454-598	şurda oturuyorum nerde oturuyosun şurda	oturuyorum	aa! öyle mi neresinden neresi
	S-BEABX\0065-138	şuraya sandalye falan çıkartıyoduk orda	oturuyoduk.	Şimdi sandalyeleri falan götürdü bi
	S-BEABXO-0263-935	şuraya dedi, orada yer boş,	oturun	dedi. Hepsı gittiler o Kastamonulular,
	W-VA14B1A-1601-1110	Şurada bir tanesi suratsız suratsız	oturuyor.	lyisi mi ona yanaşalım. Belli
	S-AEABTZ-0040-228	şubesi başkan yardımcısı. Dünkü ee	oturumlarda	birinde bir de bugün ee
	S-BEABXw-0358-1051	Şu, yurdun altındaki parkta. Orda	oturduk	işte. Şeyden konuştuk yaal bugün.
	S-BEABXT-0066-404	şu şerefsizin evinde 10 yıl	oturdum.	Bak kalıcı konutlarda, hocanın evindeydi
	W-PA16B4A-1247-1456	şu ıhlamurunu, geç şu koltuğa	otur!	Ondan sonra da ne diyeceksen
	S-ADBBI^0326-276	Şu yandaki evde bir hacı	oturur.	Konuşmuyordu benimle. Göz göze geliyoruz,
	W-JA16B3A-0552-2079	şu İspanyol, İtalyan, Yugoslav çocukları	oturup	işten dönecek büyüklerini bekleyebilsinler diye,
	S-BEABXT-0066-401	şu adamın evinden 10 yıl	oturdum.	Bana ibnenin evinde 2 yıl

3.2.4. Eşanlamlılık (Synonyms) ve zıtanlamlılık (Antonyms)

Türkçe genel sözlüklerde eşanlamlı tanım, tanımlamada kullanılan yöntemlerden biridir. Bundan başka sözcükler arası anlam ilişkileri bakımından eşanlamlılık ve zıt anlamlılık iki önemli başlıktır (Gökter Gençler, 2018). Genel Türkçe sözlüklerde eş ve zıtanlamlılık maddebaşlarının tanımlarında kullanılırken ayrıca bir eşanlamlılar ve zıt anlamlılar listesi

verilmemektedir. Tanım dışında ayrı bir sekmede maddebaşının eş ve zıtanlamalarının verilmesi kullanıcı yararına olacaktır.

Nitekim bu yazı için taradığımız İngilizce sözlüklerde liste verilmektedir. Co.D.'de eşanlamlılar, MD ve Ca,D.'de eşanlamlı ve ilişkili sözcükler, OD'de eşanlamlılar, MWD'de hem eşanlamlılar hem de zıtanlamlılar listesi bulunmaktadır.

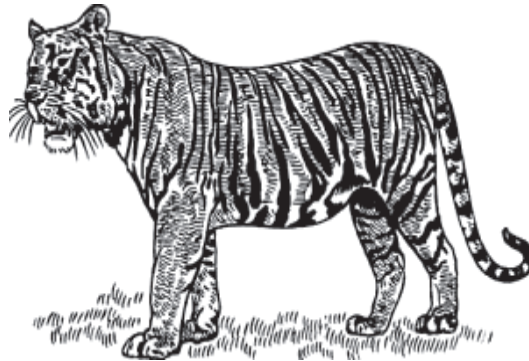
3.3. Tanımlamada Dilsel İfadeler Yanında Çoklu Ortam Kullanımı

Tanımlamada kullanılan temel malzeme dilsel ifadelerdir. Çağdaş basılı ve çevrimiçi genel sözlüklerde yapılan tanımlarda dilsel ifadeler dışında herhangi bir malzemeye rastlanmaz. Buna karşılık çevrimiçi sözlüklerde çoklu ortam uygulamaları (çizim, fotoğraf, resim, video, emoji vd.) ile dil dışı birçok malzemeyi kullanma imkânı sağlamakta ve dilsel tanımı pekiştirici işlev üstlenmektedir.

Çoklu ortam uygulamalarının tanımlarda nasıl kullanıldığını belli başlı İngilizce sözlükleri tarayarak aktarmak istiyoruz.

• Çizim (drawing, illustration, picture)

Çizim (resim, illüstrasyon) çok tercih edilen bir uygulama değildir. Günümüzde fotoğrafçılığın kaydettiği aşama bu uygulamayı gözden düşürmüştür.

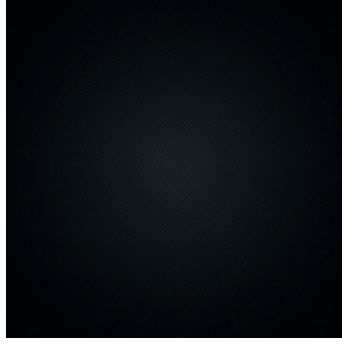

Görsel 1. MWD'de "tiger" maddesinde kaplan çizimi⁶

• Fotoğraf (photo)

Fotoğraflar, tanımlanma gücüğü çekilen her türlü nesne için kullanılabilir. Özellikle renk aları, durum sıfatları ve gerçekte olmayan varlıklar için bile tanımı pekiştiren bir öge olarak tercih edilebilir.

6 <https://www.merriam-webster.com/dictionary/tiger>

Görsel 2. Ca.D.'de “black” maddesinde siyah renk fotoğrafı⁷

Görsel 3. Co.D.'de “lemon” maddesinde limon fotoğrafı⁸

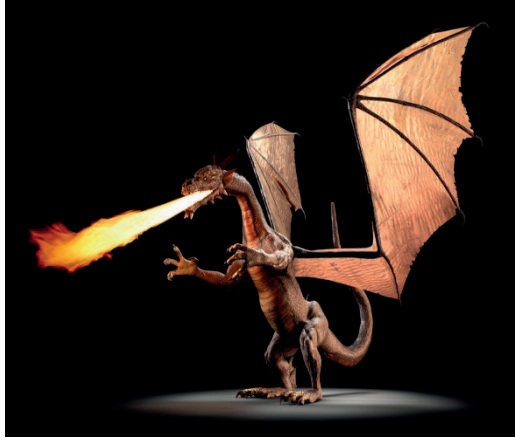

Görsel 4. LD'de “white” maddesinde yumurta fotoğrafı⁹

7 <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/black>

8 <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/lemon>

9 <https://www.ldoceonline.com/dictionary/white>

Görsel 5. Ca.D.'de “dragon” maddesinde ejderha fotoğrafı¹⁰

• **Video (video)**

Co.D.'de tanımla dolaylı ilgisi bulunduğunu söyleyebileceğimiz maddebaşlarını seslendirme videoları bulunmaktadır. Örnek tümcelerinin tamamının seslendirilmesi LC'de¹¹ başarıyla uygulanmıştır.

Videolara maddebaşlarının içeriği ile ilgili görüntüler de konulabilir. Ör. Ünlemler bu videolar ile çok daha kolay tanımlanmış olur. Bununla birlikte somut ad, eylem ve durumların tanımları videolar ile pekiştirilmiş olur.

Görsel 6. Co.D.'de maddebaşlarını seslendirme videosu¹²

10 <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/dragon>

11 <https://www.ldoceonline.com/dictionary/apple>

12 <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/play>

• Emoji (emoji)

Sev'e göre (2018:746-747) "Emojiler, dijital iletişimde her zaman metni süslemek için kullanılmamakta, metinle birlikte kullanıldığında ifadenin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır (Cohn, 2015'den aktaran Sev). O hâlde görselliği ön plana almış bir sözlükte yer alan sözcükler, popüler kültür taşıyıcısı resim, grafik, ikon vb. ile pekiştirildiği zaman hem sözlük kullanımı artacak hem de farkında olmadan sözlük kullanıcılarının söz varlıkları zenginleşecek ve eğlenceli bir öğrenme/öğretme işi söz konusu olacaktır."

Aşağıya tanımlarda kullanılabilen emoji örnekleri alınmıştır.

Görsel 7. Emoji teklifleri (Sev, 2018:747)

3.4. Tanımlamada Güncelleştirme

Basıllı sözlüklerde tanımların güncellenmesi için yeni bir baskıyı beklemek gerekirken e-sözlüklerde bu süreye gerek yoktur. Sözlükte güncelleme ile görevli ekip, belli bir yöntemi takip ederek bu güncellemeyi belli sıklıklarda yaparlar. Güncellemelerde kullanıcı katkılarının payı büyüktür. Bu açıdan bakıldığında e-sözlükler kullanıcı katkılarını en kolay yoldan kabul edebilen bir yapıya sahiptir.

Tanım güncellemede en önemli ve fakat kimi zaman göz ardı edilebilen başlık maddebaşlarının anlam sırasındaki değişikliklerdir.¹³ Çok anlamlı maddebaşlarında karşımıza çıkan bu durum, kullanıcı memnuniyeti açısından birinci sırada gelir. Güncel olarak birinci sırada beklenen anlamın daha sonraki sıralarda gelmesi hem zaman kaybına sebep olmakta hem de zamanı sınırlı olan kullanıcının memnuniyetini düşürmektedir. E-sözlüklerde maddebaşlarındaki anlamı sırasını değiştirmek bir tuşa dokunmak kadar kolay olabilmektedir.

13 Örnek uygulama için bk. (Boz, 2009).

Sonuç

Günümüzde basılı sözlüklerin kullanımı giderek azalırken çevrimiçi e-sözlükler kullanıcıların asıl tercihi olmaktadır. Kullanıcıların bu tercihi, sözlükbiliminin hem uygulamaya hem de kurama dönük çalışmalarında önemli değişikliklere sebep olmaktadır. Özellikle uygulamada bunu daha net görebilmekteyiz. Kuramsal çalışmalar ise uygulamanın gerisinde kalmış henüz uygulamayı yönlendirebilir bir duruma gelebilmiş değildir.

Sözlükbilim kuramcıları artık enerjilerini, hedeflerini ve çalışmalarını neredeyse tümüyle e-sözlük alanına kaydırmak zorundadırlar. Basılı sözlükler giderek tarihe mal olurken bu tip sözlüklere dönük kuramsal çalışmaların zamanla azalacağı tecrübe edilen bir gerçektir.

Bu yazıda çevrimiçi genel sözlüklerdeki uygulamaların tanıma getirdiği imkânlar ve yenilikler için belli başlı İngilizce sözlükler (Cambridge, Oxford, Collins, Macmillan, Merriam-Webster, Longman) taranmıştır. Bunun sonucu olarak tanımın dilsel ve dilsel olmayan bileşenleri üzerine şu genel sonuçlara ulaşılmıştır.

1. Basılı sözlüklere göre e-sözlüklerde dilsel tanımın birçok bileşeni (özelligi) bulunduğu ve kullanıcıya çok geniş imkânlar sunulduğu görülmüştür.
2. E-sözlüklerde kullanılan dil dışı tanım öğelerinin (çizim, resim, fotoğraf, video ve emoji vd.) anlamı pekiştirici işlevlerinin kullanıcı dostu olduğu ve bu öğelerin giderek yaygınlaştığı görülmüştür.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Aslan, E (2014). Sözlükleri Oluşturan Temel Yapılar Terim ve Tanım Denemeleri. *I. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu* (26-27 Kasım 2014, Sakarya) (Basılmamış bildiri).
- Aslan, E (2017). Sözlükbilimsel İnceleme Yöntemi: Eser-i Şevket Örneği. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* S. 12/30, ss. 35-70.
- Atkins, S. and Rundell, M. (2008). *The Oxford Guide to Practical Lexicography*, New York, Oxford University Press.
- Bergenholtz, H. (2013). Sözlük Nedir. (Çev. Ezgi Aslan). *Dil ve Edebiyat Araştırmaları* 10, ss.21-34.
- Boz, E. (2009). Çağdaş Türkçe Sözlüklerde Çokanlamlı Madde Başlarındaki Anlamların Sıralanma Sorunu: 'Klasik' Örneği". *Turkish Studies*, Volume 4/8, Fall, ss. 146-158.
- Hartmann, R. R. K., & Gregory J. (2002). *Dictionary of Lexicography*, New York: Routledge.
- Gökter Gençer, B. (2018). *Tek Dilli Genel Sözlüklerde Tanım*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara.

- Nesi, H. (2013). Researching Users and Uses of Dictionaries. *The Bloomsbury Companion to Lexicography*, Ed. Howard Jackson, New York: Bloomsbury, p.62-74.
- Nielsen, S. (2011). Function- and User-related Definitions in Online Dictionaries. In: F. I. Kartashkova (ed.): *Ivanovskaya lekskograficheskaya shkola: traditsii i innovatsii* (Ivanonvo Shcool of Lexicography: Traditions and Innovations. A Festschrift in Honour of Professor Olga Karpova). Ivanonvo: Ivanovo State University: 197-219.
- Sert, G. (2018). *Anlam Alanı Ve Anlam Ezgisi Açısından Eş Anımlı Durum Sıfatları (Derlem Tabanlı Bir İnceleme)*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Eskişehir.
- Sev, İ. G. (2018). Sözlükçülük”te Emojilerden Yararlanma Mümkün müdür? *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 7(2), ss. 734-748.